

ECONOMIA DELS INTERCANVIS LINGÜÍSTICS AL PAÍS VALENCIÀ¹

Rafael CASTELLÓ COGOLLOS^{2,3}
Universitat de València-Estudi General

1. INTRODUCCIÓ

La meua arribada a l'estudi de la llengua des de la sociologia segueix, d'alguna manera, el camí invers al recorregut en la meua experiència vital: si en aquesta arribe al món de la política des d'una experiència conflictiva de les relacions socials amb intercanvis desiguals entre el capital lingüístic castellà i el capital lingüístic valencià, ara arribe a l'estudi de la sociologia de la llengua com una derivació, necessària encara que insuficient, dels estudis realitzats en l'àmbit de la sociologia política al País Valencià.

Potser és en la sociologia de la llengua, com una part específica de la sociologia de la cultura, on la sociologia es troba amb major freqüència amb la negació d'allò social. De fet, no fa gaire, Ninyoles (2001) assenyalava que la sociolingüística en l'àmbit català pateix d'una marcada tendència a defugir els conflictes socials associats a la convivència de dues llengües, en centrar-se en l'explicació-construcció d'un consens social al voltant de la llengua.

És cert que l'explicació de com és possible la convivència pacífica en les societats humanes ha estat, des del seu naixement, i és encara avui un motiu central de la sociologia. El problema de l'ordre és tractat, des de perspectives diverses, per tots aquells que han volgut construir una comprensió acurada de la vida social: des d'E. Durkheim a P. Bourdieu o des de K. Marx a N. Luhmann. Però també és cert que l'explicació del conflicte social és l'*alter* dialèctic del consens. I tots aquells que han volgut construir una comprensió acurada de la vida social han hagut d'abordar, des d'una perspectiva o d'altra, la qüestió del conflicte.

En definitiva, la dicotomia consens-conflicte no deixa de ser una distinció analítica de la vida social: abordar un costat tot obviant l'altre és un exercici incomplet, insuficient. I, dissortadament, la sociologia de la cultura —amb destacades excepcions com ara Mannheim

1. Aquest article va ser acabat de redactar el dia 23 de gener de 2002, i l'endemà, dia 24, moria Pierre Bourdieu. Servisca, doncs, aquest article, assaig d'aplicació de les seues teories, com a petit i modest homenatge a un dels sociòlegs més destacats i productius, tant pel que fa a l'elaboració teòrica com a la investigació empírica, dels darrers trenta anys.

2. Els principals resultats empírics que es comenten en aquest article han estat obtinguts de l'explotació de les bases de dades de les enquestes realitzades darrerament per la Conselleria de Cultura, Educació i Ciència (DG de Política Lingüística i Innovació Pedagògica) de la Generalitat Valenciana: concretament les referides a les ciutats d'Elx, Alacant i Castelló, i les del conjunt del País Valencià dels anys 1992 i 1995. Aquest treball d'explotació ha estat finançat per la mateixa Conselleria i desenvolupat per qui signa aquest article en col·laboració amb Lorena Ciscar Martínez, David González Martínez i Pablo Pérez Ledo, tots tres sociòlegs. Amb la finalitat de comparar, he utilitzat també la base de dades de l'Estudi 2228, sobre consciència regional i nacional en l'Estat de les Autonomies, del CIS, amb la qual vaig desenvolupar una investigació sobre els nacionalismes al País Valencià i Catalunya.

3. Comentaris o ampliació de la informació a rafael.castello@uv.es.

(1936), o més recentment Bourdieu (1979), o també més pròxim encara en el temps i en l'espai Ariño (1997)— presenta una tendència a mostrar el caràcter consensual de la vida social, tot evitant la seua dimensió conflictiva.

I açò és més cert si cap en l'àmbit de la lingüística. En acceptar el model de Saussure, i els seus pressupostos, el món social ens apareix com un univers d'intercanvis simbòlics i l'acció social queda reduïda a un acte de comunicació, al més pur estil cibernètic, sistèmic, tan ben desenvolupat per Luhmann (1984, 1990). Aquesta visió, que converteix la dinàmica interna del sistema lingüístic en l'únic principi de la seua difusió, oculta els procediments unificadors, estrictament polítics, pels quals un determinat conjunt de subjectes, que parlen, es veu obligat, en la pràctica, a acceptar la llengua oficial. És per això que la llengua amb què treballa Saussure té totes les característiques que són pròpies a una llengua oficial (Bourdieu, 1985).

Per tal de superar aquest entrebanc, cal reconèixer que les relacions socials, a banda de ser tractades com a interaccions simbòliques (relacions de comunicació), han de ser tractades també com a intercanvis de forces (relacions de poder). Unes relacions mitjançant les quals els participants intercanvien els seus capitals⁴ (recursos materials o immaterials), siguen econòmics, polítics, socials i/o simbòlics. Només en el camp de les posicions socials, definides per les diferents dotacions de capitals, es poden representar tant els interessos genèrics associats al fet de concórrer, de participar (consens), com els interessos específics lligats a les diferents posicions i, a través seu, la forma i contingut de les postures (*habitus*) en què s'expressen aquests interessos (conflictes, latents o manifestos). I d'aquesta manera trobar l'explicació de les diverses pràctiques, en aquest cas lingüístiques, segons la següent formulació (Bourdieu, 1979):

$$\begin{aligned} \text{pràctica} &= f(\text{camp, capital, habitus}), \text{ o com el propi Bourdieu concreta} \\ \text{pràctica} &= \text{camp} + [(habitus) (\text{capital})] \end{aligned}$$

L'anàlisi sociològica de les posicions lingüístiques al País Valencià es troba en una mena d'atzucac, provocat per una doble causa: una teòrica i d'altra empírica, totes dues indubtablement interrelacionades.

Del costat de la teoria, tal com assenyala Ninyoles, ens trobem davant el creixement, al si de la sociolingüística catalana, d'un paradigma que defuig l'anàlisi del conflicte social específicament associat a les relacions lingüístiques. En un context teòric d'aquestes característiques, la determinació de quines són les posicions socialment rellevants al camp de les relacions lingüístiques perd sentit, ja que reconèixer aquestes posicions socials implica el reconeixement del conflicte, latent o manifest, que les posa en relació.

Del costat del treball empíric, ens trobem amb la frenada en la generació d'una informació primària d'abast general, capaç de representar i aproximar quina és la situació al camp de relacions lingüístiques a escala de tot el territori valencià. Una frenada accionada, sobretot, per la principal institució pública al País Valencià⁵.

En aquest paper assajaré una primera aproximació a un model possible, suggerit per aquestes reflexions teòriques i per les diferents investigacions sociològiques que he realitzat al

4. Més endavant s'aclareix el concepte de capital que utilitzem en aquest article.

5. Amb tot, hem d'assenyalar que la millor base de dades sobre els usos del català de tot el territori catalanoparlant és la que, de fa temps, està elaborant el corresponent Servei d'Estudis de la Generalitat Valenciana, amb recursos propis i aliens, disponible a través de la seua pàgina web, ja que les institucions públiques catalanes no han generat cap informació general pròpia de tot el territori (només parcials i/o sectorials), en fer ús de les obtingudes a través dels estudis del CIS.

voltant de les posicions lingüístiques de la població valenciana. No s'ha d'entendre, per tant, com un treball acabat sinó com un primer pas en el seu procés de construcció.

II. ELS CAMPS I LES PRÀCTIQUES LINGÜÍSTIQUES: BILINGÜISME?

L'interrogant d'aquesta capçalera vol posar en qüestió que les pràctiques lingüístiques dels valencians i valencianes siguem bilingües. No es tracta de cap descobriment novell. Fa ja molts anys que Ninyoles (1969) va posar el dit a la nafra en advertir-nos que això del bilingüisme de la societat valenciana és una trampa ideològica que treballa per propiciar el procés de substitució lingüística del valencià pel castellà.

Les pràctiques lingüístiques només poden entendre's analitzades en el context d'un espai de relacions socials. Una configuració de relacions entre posicions que constitueix un *camp*. Cada *camp* prescriu els seus valors particulars (*capitals*) i posseeix els seus propis principis de regulació. Els *campx*, per tant, són espais socialment estructurats en els quals els agents concorren i entren en conflicte, hé siga per canviar o per conservar la seua configuració, en funció de la posició que hi ocupen. Aquestes posicions són definides per la seua situació en l'estructura de distribució de les diferents formes de *capital*, la possessió de les quals dóna accés als avantatges específics que estan en joc en aqueix *camp*.

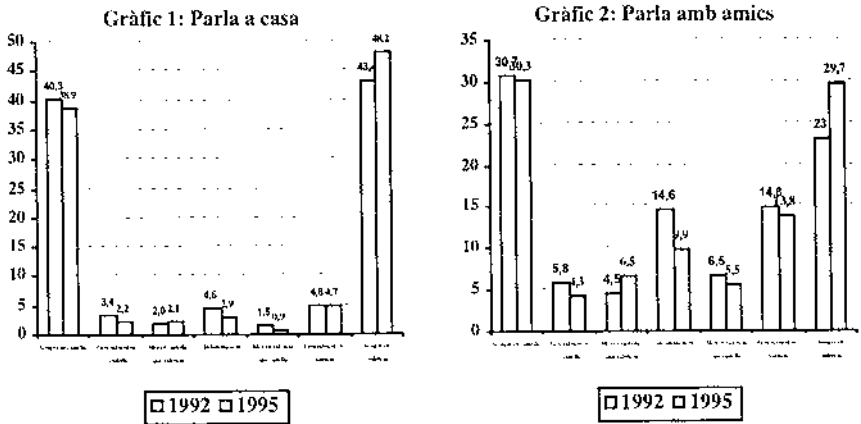
Al País Valencià ens trobem amb dues comunitats lingüístiques que interactuen entre si. Aquesta interacció lingüística, lluny de respondre a patrons lliurecanvistes⁶, està regulada, intervinguda diu el propi Ninyoles, per les institucions estatals mitjançant l'*oficialitat jerarquizada* dels codis lingüístics que hi conviuen. En el cas que ens ocupa ens trobem davant una situació social complexa⁷ en la qual competeixen diferents sistemes de codificació lingüística, que són *portats* per diversos grups socials (socialment jerarquizats), per tal de constituir-se en sistemes de codificació hegemònics, quan no en sistemes de codificació únics. Però, aquesta competència no es desenvolupa en igualtat de condicions: ni el mercat, ni l'estat, ara com ara, ho garanteixen.

Les llengües, en aquest cas valencià i castellà, defineixen les realitats del context amb què treballem, el País Valencià. I l'ampliació dels espais socials (*campx*), en els quals cobra valor el capital lingüístic valencià, està contraposada, i en competència constant, amb els espais lingüístics i simbòlics ocupats pel castellà. Parlem doncs de lluites per l'ampliació d'espais de legitimació i valorització d'una llengua o una altra; d'un conflicte entre llengües, generat per l'objectivació de les invasions dels espais socials d'una i d'altra. En definitiva, d'un conflicte entre els grups socials que incorporen els sistemes de codificació, és a dir, entre els grups que disposen d'un capital lingüístic o altre. Un capital que volen rendibilitzar i convertir en altres formes de capital (econòmic, polític, social i/o simbòlic), per les quals lluiten amb aquells que posseeixen un capital lingüístic diferent.

6. Suposadament "neutrals". Crec que no cal insistir ací en la falsedat de la imatge segons la qual, sense intervenció de l'estat, el mercat és igualitari, lliure i solidari.

7. Certament la situació pot ser molt més complexa, si a més de la distinció entre el castellà i el valencià, introduïm la distinció interna pel que fa a les diferents formes lingüístiques del castellà o del valencià. No és eixe el nostre objectiu, però. El principal problema d'interacció lingüística que abordem és el que hi ha entre la comunitat castellanoparlant i la comunitat valencianoparlant.

Amb aquest plantejament, la lectura de les dades⁸ no pot ser més nítida.

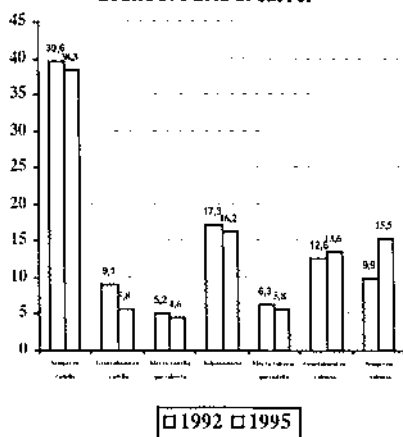
Font: Conselleria de Cultura, Educació i Ciència (1992 i 1995): Enquestes sobre l'ús del valencià a la Comunitat Valenciana.

Al camp de les relacions primàries (a casa o amb els amics, gràfics 1 i 2), observem que al País Valencià hi conviuen dues comunitats amb pràctiques quasi monolingües. La polarització en les relacions familiars és màxima en acumular el 87% de la població que és bé monolingüe en castellà, bé monolingüe en valencià. Una polarització també molt marcada (al voltant del 60%) en el cas de les relacions amicals. Així les relacions bilingües són minoritàries davant les monolingües que, a més a més, estan en retrocés: el bilingüisme en les relacions primàries retrocedeix, en el període 1992-1995, a favor de les relacions monolingües en valencià.

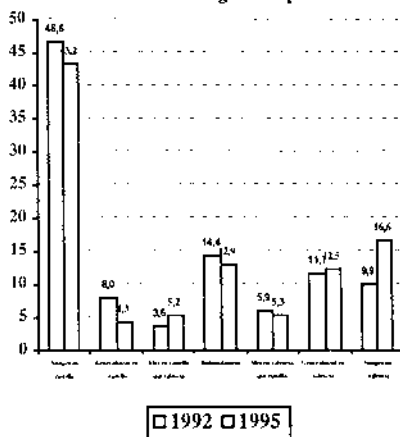
Tanmateix, al camp de les relacions secundàries (al carrer o a les grans superfícies, gràfics 3 i 4), trobem una situació ben diferent. En aquest tipus de relacions, més públiques, més *oficials*, observem una polarització de les pràctiques lingüístiques asimètrica a favor de la llengua dominant, l'estatal: el castellà. Amb tot, les pràctiques monolingües continuen sent lleugerament majoritàries a les relacions al carrer i més clarament a les grans superfícies. En aquest cas, destaca molt el monolingüisme castellà, encara que el valencià presenta una tendència al creixement en les relacions secundàries.

8. Les dades d'aquests primers quatre gràfics es corresponen a les enquestes realitzades per la Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, amb una mostra representativa sobre l'univers de la població major de 15 anys resident al territori considerat valencianoparlant al País Valencià, els anys 1992 i 1995.

Gràfic 3. Parla al carrer

Gràfic 4: Parla a les grans superfícies

Font: Conselleria de Cultura, Educació i Ciència (1992 i 1995): Enquestes sobre l'ús del valencià a la Comunitat Valenciana.

En definitiva, la imatge que ens presenta el concepte de bilingüisme, per definir les pràctiques lingüístiques al País Valencià, no fa altra cosa que amagar una situació de pràctica monolingüe majoritària. Un monolingüisme que, en ser políticament regulat, obliga una part de la població (valencianoparlant d'origen) a ser bilingüe i permet que altra part de la població (castellanoparlant d'origen) mantinga i reproduïska el seu monolingüisme. De fet, si parem atenció, veurem que les pràctiques bilingües són sempre més freqüents del costat del pol valencià que del costat del pol castellà. Siga com siga, tot sembla indicar que el procés d'assimilació al castellà, el procés de substitució lingüística, està, si més no, estancat, aturat.

Hi ha, però, una situació de dominació, conflictiva si més no en latència, que oposa dues comunitats asimètricament tractades en la seua dotació de recursos i espais lingüístics (capitals) en el camp de les relacions secundàries. La qüestió és, per tant, per què "lluïten" o no "lluïten" individus i grups que es relacionen al mateix camp, amb una dotació de capital lingüístic aparentment simètrica (és per això que som bilingües, no?). La resposta l'hem de trobar en les posicions des d'on es practiquen les relacions, determinades primerament pels capitals lingüístics, i l'hem de trobar també en els *habitus* que estructuraren aquestes pràctiques. Efectivament, el manteniment d'aquesta asimetria tan clara, amagada sota la imatge simètrica del bilingüisme, només es pot entendre a partir de l'existència d'*habitus* lingüístics simbòlicament dominats. És a dir, a partir de l'existència d'actituds d'acceptació d'aquesta distribució asimètrica de recursos i espais lingüístics (capitals) com a *normal*, com a justa. La dominació simbòlica és aquella que s'exerceix sobre un agent amb la seua complicitat⁹.

9. Entenem la dominació simbòlica com un conjunt d'accions inconscients que es perceben com a no coercitives, però que són producte d'un determinisme social que es constitueix com fora de tota intenció (Bourdieu i Wacquant, 1994). Un dels efectes de la dominació simbòlica és el manteniment com a latents dels conflictes socials: en definitiva, evitar la manifestació dels conflictes socials.

III. ELS CAPITALS LINGÜÍSTICS: COMPONENTS I MODELS DE REVALORITZACIÓ

Acabem de comprovar que, segons el camp faça referència a relacions primàries o secundàries, els individus presenten unes pràctiques lingüístiques o altres. Ara, però, cap demanar-se com és que al mateix camp també trobem diversitat de pràctiques: des de qui sempre usa el castellà fins a qui sempre usa el valencià.

Una part de la resposta ha de trobar-se en la distribució dels capitals rellevants per al camp. El capital no existeix i no funciona si no és en relació amb un camp concret de relacions socials. Es tracta d'un recurs que confereix un poder sobre el camp, i sobre les regularitats i les regles que defineixen el funcionament del camp i, per això mateix, sobre els avantatges que s'hi generen.

La llengua, amb la seva capacitat d'objectivació de la realitat social, pot convertir-se, mitjançant el control del capital i dels *habitus*, en aquest cas lingüístic, en un instrument central de dominació simbòlica. El fet d'assumir amb normalitat uns usos determinats per a ocasions determinades sense adonar-nos-en, forma part d'aquesta dominació simbòlica. Així, davant les pautes lingüístiques en un moment donat, hem de buscar raons més enllà de la voluntarietat dels individus, i més enllà també de les causes específicament lingüístiques. Aquesta adopció de pautes lingüístiques respon a uns mecanismes de dominació simbòlica, que actuen conjuntament amb altres tipus de dominació (econòmica i/o política, per exemple). Aquesta dominació simbòlica esdevé o es manifesta com a mecanisme de legitimació. El mateix sorgiment dels Estats moderns, de manera més o menys violenta (violència física o simbòlica), necessita sempre de legitimació. La creació de tota una sèrie d'estructures de plausibilitat que fan inconscient aquesta violència tal i com es presenta, forma part de la dominació simbòlica dels Estats, que aconsegueixen definir la realitat que ens envolta d'una determinada manera.

El control del capital lingüístic, per tant, es converteix en una eina molt poderosa de dominació, però al mateix temps, per la seva vàlua, forma part d'un capital cultural important en la lluita per la definició de la realitat que més convé a un grup social determinat davant els altres. La limitació i el control de la capacitat de codificació de la llengua és per als individus una forma d'agressió invisible, per un costat, i per altre, és un instrument inductor de la definició de realitats convenients per a qui domina.

Aquest capital cultural, esdevé com a tal capital en la mesura en què es creen i reproduïxen els espais socials per als quals té valor, que també podem anomenar *mercats*. Les institucions socials, públiques i privades, generen espais per als capitals lingüístics, de manera que si no existeixen suports per a aquests tipus de capital, va devaluant-se'n el valor. Per al cas que ens ocupa, dos grups interactuen amb diferents codis lingüístics, i per tant maneres d'entendre la realitat diferents. Davant açò el grup més poderós i amb més institucions legitimades i legitimadores (estatals, posem per cas) pot continuar mantenint unes estructures de plausibilitat que recolzen el seu codi i sistema lingüístic, mentre que el segon grup ha de lluitar constantment pel manteniment de les estructures ja establertes i per l'ampliació a d'altres, on la llengua siga no només oportuna, sinó valuosa.

Aquells qui vulguen defensar un capital lingüístic amenaçat (...) estan condemnats a la lluita total: sols es pot salvar el valor de la competència a condició de salvar el mercat, el conjunt de les condicions polítiques i socials de producció dels productors-consumidors. (Bourdieu, 1985: 31).

Un primer component rellevant d'aquest capital lingüístic és l'expressat per la dotació de competències lingüístiques. Es tracta d'un capital molt relacionat amb el capital cultural acumulat, en general. És a dir, que depèn en gran mesura del nivell d'escolarització experimentat.

A través del nivell de coneixement d'un idioma, com ara per exemple la diferència entre un coneixement passiu o actiu, o entre un coneixement oral o escrit..., podem aproximar un indicador del capital lingüístic dels individus. Es tracta, en termes econòmics, d'una mena de "capital fix", la infraestructura sense la qual no són possibles els altres components del capital lingüístic. Podem denominar aquesta forma del capital lingüístic: *capital competencial*. Tanmateix, el coneixement és un indicador molt incomplet del capital lingüístic, ja que una llengua aconsegueix una sèrie de funcions socials, per a les quals la competència només és un requisit. De fet, el "capital fix" no té un sentit productiu si no es posa en funcionament a través dels intercanvis lingüístics. És a dir, el *capital competencial* és un recurs necessari, però insuficient.

Per tant, dels usos socials que fan de la llengua els individus també obtenim una informació rellevant sobre el capital lingüístic. Com ja hem dit adés, la convivència social de dues o més llengües implica asimetries entre els seus usos, de forma tal que una d'elles assumeix el protagonisme en uns camps, com ara en les relacions formals, associatives o de tipus secundari, mentre que l'altra o d'altres resten confinades a d'altres espais relacionals, com ara els informals, comunitaris o de tipus primari¹⁰. El fet de mantenir l'ús social d'una llengua és un indicador de la voluntat i de la possibilitat d'obtenir rendiments del *capital competencial*, en definitiva és l'indicador d'un segon component del capital lingüístic que podem anomenar *capital instrumental*. En termes econòmics és una mena de "capital circulat" que permet rendibilitzar el "capital fix".

Hi ha un tercer component del capital lingüístic que està relacionat amb la valoració que es fa de la llengua. És una mena de "taxa de canvi" o "tipus d'interès" del *capital competencial* (fix) i del *capital instrumental* (circulant), respecte a formes de capital no lingüístic, com ara econòmic —la llengua serveix per trobar feina o guanyar més diners, per exemple—, social —serveix per establir noves relacions socials, fer amics...—, etc. Aquest tercer component del capital lingüístic adopta una forma de capital simbòlic, que podem anomenar *capital valoratiu*.

Amb la informació disponible, podem elaborar indicadors d'aquestes formes del capital lingüístic, tal com són percebudes per la població que concorre, participa, al camp de relacions secundàries al País Valencià, amb un interès comparatiu, relacional (vegeu Quadre 1)¹¹.

10. Una situació que ha quedat patent en el cas valencià, quan hem consultat les dades a l'apartat anterior.

11. Vull assenyalar que les medicions dels indicadors no poden llegir-se com a nivells absoluts de capital, sinó que ens faciliten la possibilitat de comparar, relativitzar, els nivells assolits a diferents espais o moments del temps, com a mitjana poblacional, i posar en relació uns amb altres.

Quadre 1: Construcció d'indicadors

Capital competencial

L'indicador referit al *capital competencial* està construït a partir de les respostes sobre si entén el valencià, sap parlar-lo, sap llegir-lo, i sap escriure'l. Entendre un llengua és el capital competencial amb un valor inferior, per això li donem una ponderació d'1, la més baixa de les quatre; saber parlar i saber llegir, que suposen major capital competencial, els ponderem per 2, ja que ambdós suposen un procés de codificació i descodificació de major complexitat que l'anterior, respectivament, un oral i l'altre escrit, i, per tant, creiem que no és acurat considerar cap dels dos amb un valor superior a l'altre; finalment, saber escriure, màxim capital competencial possible, el ponderem per 3, per damunt de tots els altres, en considerar que es tracta de la competència màxima possible.

A més a més, però, hem de tenir en compte les opcions de resposta en cadascuna de les quatre variables, en el nostre cas: "gens" amb un valor 0, que indica cap valor; "un poc", amb el valor 1; "bastant bé", amb el valor 2 i per últim a "perfectament" li hem atorgat el valor 3. Mitjançant aquesta transformació obtenim una variable, amb la qual un individu pot arribar a una puntuació màxima de 24 (que es donaria en el cas que l'individu sabera entendre-parlar-llegir-escriure el valencià perfectament) i una puntuació mínima de 0 (on l'individu no disposa cap valor en cap dels nivells competencials). Com que volem obtenir un indicador del capital que siga comparatiu el dividim per 24 per a què oscil·le entre 0 i 1.

Capital instrumental

La construcció de l'indicador de *capital instrumental* l'hem conformat a partir dels usos declarats al carrer amb gent que no es coneix i a les grans superfícies. Considerem que ambdues situacions mostren el mateix nivell de circulació del capital lingüístic i, per tant, no les ponderem. Les respostes, però, també poden variar, en el nostre cas, entre "sempre en castellà" (un capital al que donem, lògicament, un valor 0), "generalment en castellà" (valor 1), "més en castellà que en valencià" (2), "indistintament" (3), "més en valencià que en castellà" (4), "generalment en valencià" (5) i "sempre en valencià" (6). Així obtenim una variable amb una puntuació màxima de 12, en el cas que es manifeste disposar d'un capital instrumental valencià màxim, i el valor torna a ser 0, per al cas en què es manifeste un capital instrumental nul, siga quin siga l'àmbit. Igualment, per obtenir un indicador comparatiu que fluctue entre 0 i 1, l'hem dividit per 12.

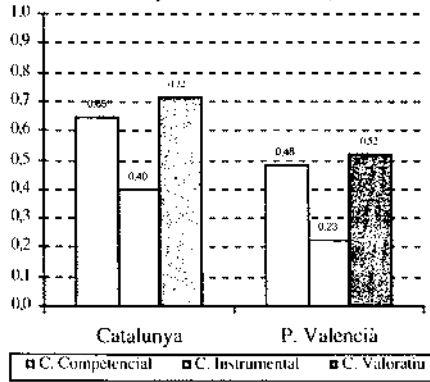
Capital valoratiu

Finalment, l'indicador de *capital valoratiu* l'obtenim a partir de la percepció que tenen els individus respecte a la "taxa de canvi" del valencià. És a dir, respecte a l'evolució passada i el desig de la futura (*). En la primera, els enquestats responen si pensen que el valencià, a nivell social, s'usa més (valor 2), igual (valor 1) o menys (per 0) que abans; en la segona, si creuen que hauria d'usar-se més (2), igual (1) o menys (0). En aquest cas, hem considerat com més pesant, més valorativa, l'opinió respecte al desig d'ús del valencià que l'opinió respecte a l'evolució de l'ús percebut, així les hem ponderat per 3 i per 1, respectivament. La puntuació màxima en aquest indicador és de 8, és a dir, la que resultaria de contestar "més" a les dues preguntes utilitzades. Igual que hem fet amb la resta, per obtenir un indicador que es moga entre 0 i 1, l'hem dividit per 8.

(* Hem d'assenyalar que, en el càlcul de l'indicador d'aquesta mena de capital lingüístic sobre la base de dades del CIS, hem utilitzat altres dues preguntes, ja que aquestes dues no hi eren. Concretament, hem fet servir l'opinió respecte de si tots els funcionaris que treballen a territori valencianoparlant o a Catalunya, respectivament, haurien de conèixer i poder usar el valencià/català i l'opinió respecte de si totes les persones que treballen al País Valencià o Catalunya, respectivament, haurien de saber valencià/català. Aquesta diferència ens impossibilita, ara com ara, desenvolupar comparacions que impliquen el capital valoratiu entre aquesta base de dades i la resta.

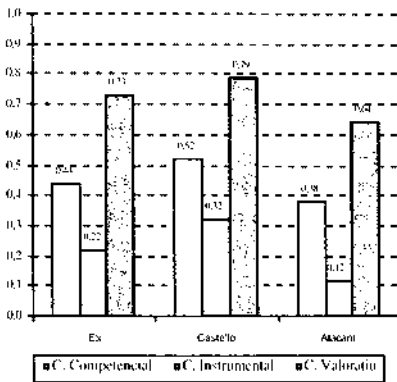
En la seua representació gràfica (Gràfics 5-7) salta a la vista que el principal problema del català, tant al País Valencià com a Catalunya, se situa en el *capital instrumental*. Precisament en aquella dimensió més relacionada amb una raó pràctica, aquella component del capital lingüístic que permet rendibilitzar, realitzar, la resta de capitals, i no tant amb una raó teòrica (que té més a veure amb les competències i les valoracions).

Gràfic 5: Capitals lingüístics del català a Catalunya i el P. Valencià (1996)

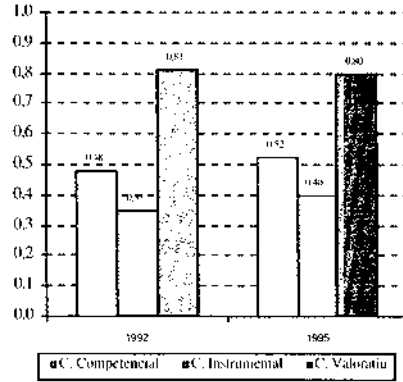

Font: CIS (1996): Estudi 2228, sobre consciència regional i nacional en l'Estat de les Autonomies.

Gràfic 6: Capitals lingüístics del valencià a les ciutats d'Elx, Alacant i Castelló (1994-5)

Gràfic 7: Capitals lingüístics del valencià a la zona valencianoparlant del País Valencià (1992-95)

Font: Elaboració pròpia. Conselleria de Cultura, Educació i Ciència (1994-1995): Enquestes sobre l'ús del valencià als àmbits urbans. L'indicador de la dimensió valorativa del capital lingüístic difereix en la seua composició respecte a l'indicador extret de l'enquesta del CIS. Conselleria de Cultura, Educació i Ciència (1992 i 1995): Enquestes sobre l'ús del valencià a la Comunitat Valenciana. L'indicador de la dimensió valorativa del capital lingüístic difereix en la seua composició respecte a l'obtingut de l'enquesta del CIS, però és idèntic en la seua composició al calculat per als àmbits urbans.

En aquesta sèrie gràfica, podem comprovar com, entre Catalunya i el País Valencià, tot tenint en compte el conjunt territorial (gràfic 5), destaca el major valor mitjà del capital lingüístic català per a la població catalana, en totes tres dimensions, en comparació al valor mitjà del capital lingüístic valencià per a la població valenciana. Tanmateix, si comparem el conjunt territorial català el 1996 (gràfic 5), amb el territori valencianoparlant al País Valencià el 1995 (gràfic 7, és a dir, sense tenir en compte les comarques originàriament castellanoparlants, que

a Catalunya no n'hi ha), hi ha una major proximitat dels valors dels capitals. De fet, resulta que els catalans presenten major *capital competencial*, però el *capital instrumental* del català a un lloc i l'altre és, pràcticament, el mateix¹². La qual cosa ens posa en disposició de qüestionar bé l'optimisme relacionat amb la situació social del català a Catalunya, bé el pessimisme relacionat amb la situació social del català al País Valencià. Si som pessimistes ho hem de ser respecte a Catalunya i el País Valencià a l'hora, i si som optimistes hem de ser-ho també per igual¹³. I posats a avaluar, hem de reconèixer que els capitals competencial i instrumental creixen entre 1992 i 1995, a la zona valencianoparlant del País Valencià, i per tant la situació del valencià millora. Una altra cosa és si ens sembla que millora molt o millora poc. Però millorar, millora.

Per altra banda, però, destaca també que, tant a Catalunya com al País Valencià (i dins d'ell siga quin siga l'àmbit territorial que observem), el *capital valoratiu* sempre supera, relativament, les altres dues formes del capital lingüístic. La qual cosa ens indica que la resultant global, tant al País Valencià com a Catalunya, del *mercat lingüístic català* presenta una situació d'escassetat de "capital circulat" (excés de demanda i/o escassetat d'oferta) que genera una "inflació de la seua taxa de canvi". És a dir, que la percepció del *capital valoratiu* s'eleva com a resultat de la limitació dels intercanvis, i per tant, del tamany del *mercat* (regulació política, racionament). O també pot ser expressat per una situació de "mercat negre", resultat de la intervenció de preus, en la qual l'establiment d'un *capital valoratiu oficial* (preu) per sota del que donaria el *mercat* genera l'aparició d'intercanvis informals, amb preus més elevats. En qualsevol cas, aquesta sobrevaloració del *capital valoratiu* no és més que una expressió de la regulació, intervenció de l'Estat, que d'aquesta manera exerceix una dominació simbòlica¹⁴.

A més a més de l'anàlisi de les formes d'interrelació entre les diferents formes de capital lingüístic, també podem dibuixar quins camins se segueixen per tal d'augmentar el seu valor global. I dels diversos àmbits territorials i moments de les observacions utilitzades obtenim¹⁵ dos models empírics:

Model A: Capital valoratiu – Capital competencial – Capital instrumental

Model B: Capital competencial – Capital instrumental – Capital valoratiu

El **model A** d'increment del valor del capital lingüístic català es correspon amb aquell que parteix d'un increment exogen (posem per cas provinent del camp de la política, com ara degut a la posició nacional o de classe, o al requisit lingüístic per trobar feina) del *capital valoratiu*; un increment valoratiu que condueix a la millora competencial per culminar amb l'increment de la instrumentalitat lingüística. Aquest model és el que obtenim del conjunt territorial de Catalunya i del territori valencianoparlant del País Valencià. Si parem atenció, es tracta d'un model adient per l'**ampliació d'un mercat existent**, en el qual com a resultat d'un increment

12. Hem de ser conscients que el capital instrumental català als mitjans de comunicació de masses al País Valencià i Catalunya és una altra cosa (Xambó, 2001). Per altra banda, vull recordar que la comparació de capital valoratiu no la realitze, ja que, com he dit, a diferència del que passa amb els capitals competencial i instrumental, els indicadors de valoració són construïts amb diferents preguntes en les bases del CIS i de la Conselleria.

13. Més endavant podrem matisar més aquesta reflexió.

14. Mai no podem oblidar el poder que té l'Estat sobre les taxes de canvi entre capitals: reconeixement de titulacions acadèmiques, sistema impositiu, regulació dels grups de pressió, ajudes i subvencions...

15. Hem utilitzat anàlisis de correlacions i regressions lineals (veure Castelló *et alii*, 2000-2001).

en la "taxa de beneficis" s'augmenta la inversió en "capital fix" per posar més producció en "circulació". Aquest model sembla més propi d'una recuperació lingüística en aquells llocs on ja existeix certa dotació competencial i la densitat d'intercanvis lingüístics és relativament alta, i per tant el procés s'inicia per un increment de la "taxa de beneficis" que procura aquest capital lingüístic preexistent.

El **model B**, per la seua banda, representa aquell procés que s'inicia amb un increment exogen del capital competencial (posem per cas provinent del camp de la política, com ara el generat per una política formativa determinada), que condueix a una major presència instrumental, per culminar amb l'increment del capital valoratiu. Aquest model és el que obtenim dels àmbits urbans analitzats en conjunt al País Valencià (Elx, Castelló i Alacant). En aquest cas es tracta més aviat d'un model adient per la **creació d'un mercat nou**, que comença amb la inversió en "capital fix" que després es posa en "circulació" per augmentar la "taxa de beneficis". Aquest model sembla més propi d'una recuperació lingüística en indrets on la presència del capital lingüístic corresponent és molt fluïda, i cal potenciar la dotació de competències i d'intercanvis lingüístics. És a dir, una situació en la qual cal, primer que res, dotar d'un capital lingüístic quasi inexistent, que només quan siga en circulació demanarà la seua valorització.

Finalment, assenyalar que el model A presenta una versió feble, en el cas valencià. Un submodel que no culmina amb l'increment del *capital instrumental*, sinó que s'estanca, es frena, en la revalorització del *capital competencial*. És el que obtenim de l'observació del conjunt territorial del País Valencià, zones castellanoparlants incloses. Es tracta, en aquest cas, d'una mena de model de *mercant especulatiu*, aquell que construeix fàbriques (capital fix), que no fabriquen res (sense capital circulant): com a resultat d'un increment en la "taxa de beneficis", es concorre al *mercant* amb "capital fix", però sense la disposició a posar-lo en "circulació"; s'agafen posicions i es manté a l'expectativa.

En definitiva, podríem dir que els capitals lingüístics del català i els models de rendibilització i ampliació del seu valor són pràcticament idèntics a Catalunya i el territori valencianoparlant del País Valencià. Amb tot, podem matisar aquesta primera observació en recordar que el model del conjunt territorial valencià respon a pautes especulatives. De manera que hauréem de concloure que la presència de territoris originàriament de parla castellana al País Valencià, on el valor del capital lingüístic valencià és molt baix, introdueix importants diferències amb Catalunya. Finalment, tampoc podem oblidar que el model de rendibilització i revalorització del capital lingüístic català a les ciutats valencianes també presenta diferències respecte al model del territori valencianoparlant del qual formen part.

Per tant, a l'hora d'evitar que el model global valencià responga a pautes especulatives, segons aquest plantejament, se'ns ofereixen dues possibilitats, que canvien el sentit de l'actual intervenció estatal. La primera consisteix a intervenir per "crear un mercat nou" als territoris castellanoparlants del País Valencià, tot seguint el model B. Tanmateix, no ens cap el dubte que aquesta línia presenta problemes polítics importants en tractar-se de territoris d'origen lingüístic castellà. La segona consisteix a fer passar els àmbits urbans del territori valencianoparlant del País Valencià del model B, de creació d'un mercat, al model A, d'ampliació del mercat, com ara amb una intervenció política que eleva la "taxa de beneficis" *oficial*, amb l'èxigència del requisit lingüístic, per posar només un exemple.

IV. ELS *HABITUS* LINGÜÍSTICS: POSICIONS COMPENSATÒRIES

Amb tot, per tenir una imatge completa de les pràctiques lingüístiques al País Valencià, hem d'introduir un altre element de la fórmula inicial: els *habitus*. Els *habitus* són el principi generador de les estratègies que permeten als agents d'encarar situacions molt diverses, en fun-

ció de la seua posició al camp, per tant, en funció de la seua dotació de capitals. Es tracta d'un mecanisme estructurat i estructurador, producte de la interiorització d'una multiplicitat d'estructures externes, que funciona a l'interior dels agents (conscientment o inconscientment), encara que no siga pròpiament ni estrictament individual, ni tampoc l'únic, com ja sabem, que determina les pràctiques. És a dir, l'*habitus* és com una mena d'operador de racionalitat, però d'una racionalitat pràctica, immanent a un sistema històric de relacions socials i que, per tant, transcendeix l'individu (Bourdieu i Wacquant, 1994).

Així doncs, els *habitus* lingüístics rellevants en els processos de substitució lingüística i/o normalització lingüística vindran referits a les posicions derivades de les dotacions de capitals lingüístics (competencial, instrumental i valoratiu), ja que els *habitus* depenen de la força de les posicions al camp, és a dir, en aquest cas de les dotacions de capital lingüístic.

Com assenyala Ninyoles (1975) citant Weinreich, la *lleialtat lingüística* sol entendre's com un tipus d'actitud que implica l'adhesió a la pròpia llengua a efectes del seu manteniment. En una situació de conflicte lingüístic, ens trobarem amb dos possibles *habitus*¹⁶: l'*assimilat* a la llengua dominant, i el *lleial* a la llengua dominada. El primer suposa la no utilització del capital lingüístic dominant, tot generant un procés de substitució lingüística: es tracta d'un *habitus* que no reconeix valor ni al capital competencial, ni al capital instrumental, ni al capital valoratiu, de la llengua dominada. Amb el segon ens trobem amb la posició contrària, la que resisteix activament a la substitució lingüística i, per tant, respon a nivells alts de *capital* competencial, instrumental i valoratiu de la llengua dominada.

Tanmateix, és possible trobar més d'un *habitus* entre l'*assimilat* i el *lleial*. Efectivament, el mateix Ninyoles ens parla dels processos compensatoris, tot distingint dues possibilitats. D'una banda, trobaríem la *idealització* compensatòria, resultat de la creença en la virtut superior dels grups oprimits, als quals de fet no es pertany. En el nostre cas, es tracta d'elevat el grup en desavantatge per mitjà de l'increment del component valoratiu del capital lingüístic, de tal manera que la subvaloració del capital lingüístic del grup dominant sembla una implicació inevitable. Tanmateix això no impedeix el prejudici negatiu en la pràctica, ja que no es posa en circulació el capital lingüístic dominant. És a dir, es tracta d'un *habitus* que opera amb poc *capital instrumental* i elevat *capital valoratiu*¹⁷. I d'altra banda, ens trobaríem l'*habitus* contrari, és a dir, la *subvaloració* compensatòria. Es tracta d'un *habitus* que, tot i usar la llengua subordinada, no la valora, de manera que es tracta d'un grup amb molt *capital instrumental* i poc *capital valoratiu*. Observem, però, que encara que l'*idealitzador* ofereisca un elevat preu pel capital lingüístic dominant, mai el posa en circulació, mentre que el *subvalorador* encara que no li atorgue un bon "preu", el poc que té li'l treu, ja que el posa en circulació molt freqüentment.

Amb aquest esquema conceptual, podem classificar els individus en funció de les puntuacions obtingudes en cadascun dels indicadors de capital lingüístic elaborats¹⁸, de manera tal que obtenim una categorització dels hàbits lingüístics i la freqüència de la seua presència.

16. En la denominació dels *habitus* emprarem la terminologia utilitzada per Ninyoles (1971) per posar nom a les posicions possibles davant un conflicte lingüístic.

17. Destaquem que aquest hàbit seria la resultant més probable d'un model de recuperació del tipus que hem denominat d'*especulació en el mercat*, ja que encara que disposa de capital competencial i capital valoratiu, no el posa en circulació.

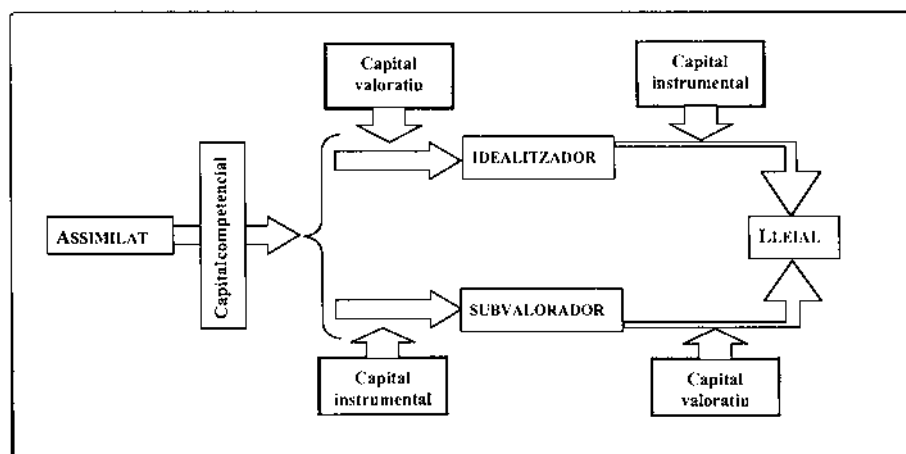
18. És important assenyalar que, encara que els capitals s'imputen a unitats individuals, el capital lingüístic acumulat per un individu no depèn només de la seua acció individual i aïllada, sinó que és més aviat el resultat d'experiències socials diverses que es materialitzen en disposicions individualment expressades. El capital competencial d'un individu no depèn només de si ha anat a escola o no (que alhora no depèn només de la seua voluntat), també depèn de si, en l'entorn on viu, la densitat d'interaccions en la llengua analitzada és prou densa per tal de revaloritzar aquest capital competencial.

Quadre 2: Tipologia d'*habitus* lingüístics

Grup	Competencial	Instrumental	Valoratiu	Descripció	<i>Habitus</i>
1	+	+	+	Valoratiu instrumental	<i>Lleial</i>
2	+	+	-	Instrumental no valoratiu	<i>Usuari Subvalorador</i>
3	+	-	+	Valoratiu no instrumental	<i>Competent Idealitzador</i>
4	-	-	-	No valoratiu no instrumental	<i>Assimilat</i>

En el primer grup, tenim les persones que se situen per damunt de la mitjana en totes dues dimensions més rellevants del capital lingüístic: instrumental i valorativa¹⁹. És un grup que es correspon amb l'hàbit que hem definit de *lleial*. En el segon grup, es troben aquells individus que usen la llengua, però que la valoren poc; es tracta doncs d'una situació compensatòria del tipus *subvaloració*: els seus membres són *usuaris subvaloradors*. En tercer lloc, hi ha aquells que, tot i valorar i conèixer la llengua, no l'usen; és a dir, una posició compensatòria també, però en aquest cas del tipus *idealització*: els que la practiquen són, per tant, *competents idealitzadors*. I, finalment, tenim els qui no coneixen, no usen i no valoren; per tant, estem davant l'hàbit d'*assimilat*. Aquests *habitus* s'interrelacionen tal com es reflecteix al Quadre 3.

Quadre 3: Esquema de relacions entre *habitus*

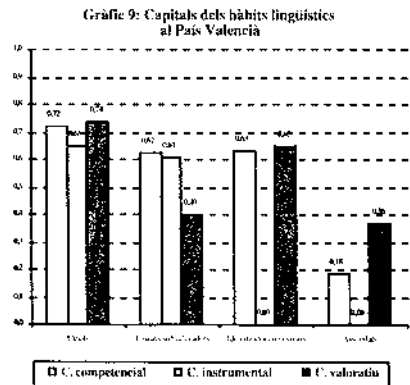
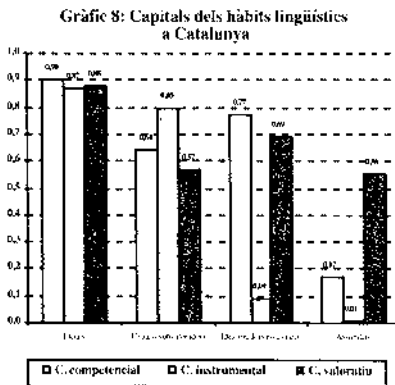

Efectivament, l'anàlisi dels capitals lingüístics associats als *habitus*, segons les diverses fonts d'informació de què disposem, mostra clarament les distàncies que es produeixen, tot assenyalant que la major proximitat es dona entre aquells que manifesten un *habitus lleial* i els que ho fan d'*usuari subvalorador* (veure gràfics 8-11).

19. Hem de pensar que el capital competencial no és que no siga rellevant, sinó tot el contrari, és una condició, més que no un mèrit: una condició necessària, però insuficient. En altres llocs, he pogut establir que aquesta mena de capital no és especialment rellevant a l'hora d'establir diferències més enllà de les que hi ha entre l'*habitus* d'*assimilat* i tota la resta (Castelló, 2001 i Castelló *et alii*, 2000, 2001).

Observem, per altra part, que els valors dels capitals lingüístics del català són superiors per als *habitus* dels catalans en comparació amb els seus homònims valencians, quan comparem els dos territoris en la seua integritat (incloses les zones castellanoparlants del País Valencià, gràfics 8 i 9). Una diferència que és especialment rellevant del costat més pròxim a la lleialtat al català. La qual cosa vindria a assenyalar-nos que no és que els *habitus* més pròxims a la substitució lingüística (*assimilat* i *idealitzador*) siguem, en la seua posició, més castellanitzadors entre els valencians que els seus homònims entre els catalans, sinó que els *habitus* dels valencians més pròxims a la normalització (*lleial* i *subvalorador*) no actuen amb uns capitals lingüístics tan potents com els seus homònims catalans. És a dir, l'ímpetu de les forces tendents a la substitució del valencià pel castellà són molt similars al País Valencià i a Catalunya: el que introdueix diferències és l'ímpetu de les forces tendents a la normalització, que a Catalunya és major.

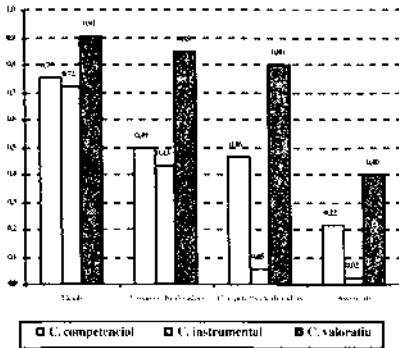
Pel que fa a les posicions a la zona valencianoparlant, urbana i global (gràfics 10 i 11), és destacable la inflació de capitals valoratius de tots i cadascun dels *habitus*. La qual cosa ve a dir-nos que aquell fenomen d'excés de demanda-escassetat d'oferta, o aquella caracterització de mercat intervingut que genera una mena de "mercat negre"²⁰, és molt rellevant en aquests territoris. En qualsevol cas, és molt destacada per als valencians la important diferència que hi ha entre la força dels capitals instrumentals dels *usuaris subvaloradors* dels àmbits urbans del territori valencianoparlant i del conjunt d'aquest territori.

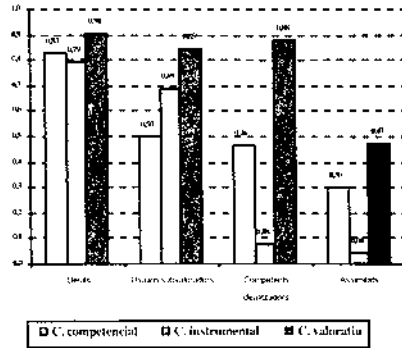
Font: CIS (1996): Estudi 2228, sobre consciència regional i nacional en l'Estat de les Autonomies.

20. Hernández Dobón (2001) ha elaborat una tipologia, a partir de les teories d'Ulrich Beck, segons la qual estaríem en una situació que qualifica de "subpolítica".

Gràfic 10: Capitals dels hàbits lingüístics als àmbits urbans del P. Valencià

Gràfic 11: Capitals dels hàbits lingüístics a la zona valencianoparlant del P. Valencià

Font: Elaboració pròpia. Conselleria de Cultura, Educació i Ciència (1994-1995): Enquestes sobre l'ús del valencià als àmbits urbans. En aquest cas, hem integrat totes tres bases de les ciutats grans en territori valencianoparlant (Elx, Castelló i Alacant), per sintetitzar la grafia. Només assenyalar que els capitals respectius són majors a la ciutat de Castelló i menors a la d'Alacant. L'indicador de la dimensió valorativa del capital lingüístic difereix en la seua composició respecte a l'indicador extret de l'enquesta del CIS. Conselleria de Cultura, Educació i Ciència (1992 i 1995): Enquestes sobre l'ús del valencià a la Comunitat Valenciana. L'indicador de la dimensió valorativa del capital lingüístic difereix en la seua composició respecte a l'obtingut de l'enquesta del CIS, però és idèntic en la seua composició al calculat per als àmbits urbans.

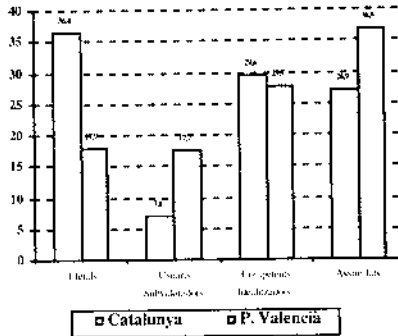
Per acabar de dibuixar la situació ens falta saber, a banda de la força en capital dels diversos *habitus*, és a dir, de la seua qualitat, ens falta saber, dic, la força en contingents, la seua rellevància social, la seua presència, és a dir, la seua quantitat.

Als gràfics 12-14²¹, veiem clarament com la distribució de la població entre els diversos *habitus* és bastant diferent segons el territori que observem. La qual cosa ens diu que en determinats territoris, a banda de tenir menys capitalització lingüística del valencià, menys força, també són menys nombrosos aquells individus que usen aquests capitals amb *habitus* tendents a la lleialtat²².

21. En aquest cas, hem d'anar amb molta cura en les comparacions entre els tres gràfics, ja que com la composició dels *habitus* depèn de la conjugació de les tres formes de capital lingüístic predefinides, inclòs el valoratiu, i aquest ha estat calculat a partir de diferents preguntes a les bases del CIS i de la Conselleria, una part de les diferències que observem entre el gràfic 12 i els altres dos pot ser una conseqüència d'aquest extrem.

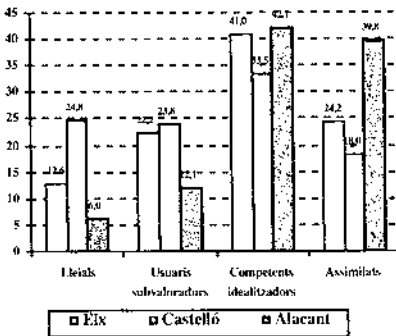
22. L'esforç analític i operatiu que estem realitzant amb els conceptes no ens ha de fer oblidar que la realitat social és un tot en funcionament i que, de fet, tot està interrelacionat. Els capitals, els camps i els *habitus* són interdependents, de manera que podem pensar, sense por a errar, que el fet que les dotacions de capital lingüístic de les posicions més favorables a la normalització siguen menors al País Valencià que a Catalunya i el fet que els *habitus* més favorables a la normalització siguen menys freqüents al País Valencià que a Catalunya no són dues coses independents, sinó fortament interconnectades amb una relació de doble direcció.

Gràfic 12: Freqüències d'hàbits lingüístics a Catalunya i el P. Valencià (1996)

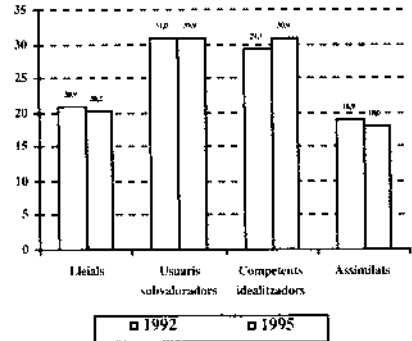

Font: CIS (1996): Estudi 2228, sobre consciència regional i nacional en l'Estat de les Autonomies.

Gràfic 13: Freqüències d'hàbits lingüístics a les ciutats d'Eix, Castelló i Alacant (1994-1995)

Gràfic 14: Freqüències d'hàbits lingüístics a la zona valencianoparlant del País Valencià (1992-1995)

Font: Elaboració pròpia i Conselleria de Cultura, Educació i Ciència (1994-5): Enquestes sobre l'ús del valencià als àmbits urbans. Conselleria de Cultura, Educació i Ciència (1992 i 1995): Enquestes sobre l'ús del valencià a la Comunitat Valenciana.

En tot cas, crec que podem afirmar sense equivocar-nos gaire que, en primer lloc, la presència de l'hàbit *lleial* és bastant més rellevant numèricament a Catalunya que no al conjunt territorial del País Valencià (incloses les zones castellanoparlants, gràfic 12). La qual cosa provoca que davant la similitud de valor mitjà d'alguna de les formes de capital lingüístic català analitzades (com ara el que dèiem adés respecte a la igualtat del valor mitjà del capital instrumental), a Catalunya les pràctiques lingüístiques puguen expressar una major tendència a extreure-li rendiments en forma d'altres capitals (polítics, econòmics, socials...), que no al País Valencià, amb una major presència de l'hàbit d'*usuari subvalorador*.

En segon lloc, també veiem com als àmbits urbans de la zona valencianoparlant del País Valencià, la situació és ben diversa sobretot entre Alacant i Castelló (gràfic 13). Sigui com sigui, a les zones urbanes destaca el predomini d'un *habitus* d'*idealitzador*, la qual cosa estaria indi-

cant-nos la conformació d'una tendència a una situació de "mercat especulatiu", com a resultat de la "creació d'un mercat", segons el model B, que no acaba d'evolucionar cap a la seua ampliació, segons el model A. Una situació que contrasta amb la del conjunt valencianoparlant (en aquest cas realitzem la comparació, ja que l'indicador del capital valoratiu s'ha construït de la mateixa manera, gràfic 14).

Efectivament, en tercer lloc, destaca el predomini d'*habitus* compensatoris, tant *subvaloradors* com *idealitzadors*, en el territori valencianoparlant (gràfic 14). Així resulta que, tal com assenyalàvem adés, encara que les dotacions mitjanes globals de capitals lingüístics entre el territori valencianoparlant del País Valencià i Catalunya siguen similars, podem afirmar que responen a distribucions internes bastant diferents. De manera que el model A és bastant menys eficaç entre els valencians que no entre els catalans. La raó que pense que hi ha al darre-re d'açò és que la intervenció estatal dels "preus" (capitals valoratius, que són al principi del model A) és més equilibrada, simètrica, a Catalunya que no al País Valencià, la qual cosa provoca que aquells *usuaris subvaloradors* que a Catalunya en algun moment han progressat cap a un *habitus lleial*, al País Valencià no ho facen. I això ens faria tornar, de nou, al camp de la política i la seua anàlisi, ja que, com hem dit, l'Estat té molt de poder a l'hora d'establir les "taxes de canvi" entre les diferents formes de capital (lingüístic, econòmic, polític...).

Així, si observem l'evolució entre 1992 i 1995 al territori valencianoparlant, veiem, en primer lloc, que res no sembla canviar significativament. No pot ser d'altra manera si pensem que els *habitus* incorporats no canvien d'avui per demà, i el curt període de tres anys no dona per a molt. Però, a més a més, veiem, en segon lloc, que l'única categoria que augmenta lleugerament la seua presència és la dels *competents idealitzadors*, la qual cosa ens confirma que, efectivament, hi ha una tendència a l'"especulació lingüística" al País Valencià.

En altre lloc (Castelló, 2001), vaig poder establir l'alt nivell de relació entre els capitals valoratius i la posició política nacional (més que amb cap altra forma del capital lingüístic) al País Valencià, tot conclouent que la situació lingüística del valencià en aquestes terres milloraria de forma més significativa amb una definició nacional de la realitat valenciana menys "especulativa", en comptes d'esperar que aquesta "especulació nacional" es reduisca com a resultat d'una política estrictament lingüística. És a dir, que és més probable reduir l'especulació lingüística mitjançant la reducció de l'especulació nacional, que no a la inversa.

V. ESTRUCTURA SOCIAL I ELS CAPITALS I *HABITUS* LINGÜÍSTICS

Ja per acabar l'anàlisi, hem de ser conscients que els individus que arpleguem en cadascuna de les categories d'*habitus* lingüístics, que hem construït sobre una relació particular (només lingüística), sempre incorporen, a més a més de les característiques utilitzades ací per a la seua classificació (capitals lingüístics), unes altres propietats (de gènere, de formació, de classe...), que a l'exercici sociològic hem obviat fins ara, però que necessàriament hem d'introduir, si no volem que s'introdusquen sense el nostre permís. És a dir, els individus incorporem a l'hora moltes propietats, que només l'anàlisi ens permet de separar, ja que a la vida social operen totes simultàniament. Disposem d'una diversitat de capitals, que no són independents uns dels altres, incorporem *habitus* que són disponibles per a camps molt diversos i tampoc són independents uns dels altres, etc. Som homes o dones, al mateix temps que estudiants o treballadors, batxillers o universitaris, valencianoparlants o castellanoparlants, etc. I, a més a més, ho som en un context social determinat.

Per tant, hem d'estar en disposició d'associar *habitus* i capitals lingüístics amb la resta de característiques socials dels individus.

Si ens fixem en els *habitus* lingüístics, podem assenyalar les categories socials d'especial incidència en cadascun d'ells:

- 1) Entre els participants d'un hàbit *lleial* hi ha una major presència relativa de valencians amb pares igualment valencians, amb el valencià com a llengua materna i que usen aquesta llengua en les seues relacions primàries (família i amics), nascuts després de 1947, homes, residents a la província de València, en municipis menors de 50.000 habitants, amb estudis primaris o secundaris, amb treball o estudiant, empresaris o autònoms, ocupen llocs de responsabilitat en l'estructura empresarial, i al sector agrari i a l'ensenyament.
- 2) Per la seua banda, entre els valencians que comparteixen un hàbit d'*assimilació*, destaca la presència d'immigrants, amb el castellà com a llengua materna, i que no usen el valencià en les seues relacions primàries, nascuts després de 1947, residents a la província d'Alacant, a municipis de més de 50.000 habitants, sense estudis, aturats o pensionistes, treballadors del sector públic, ocupant llocs subalterns a l'estructura laboral, i al sector serveis²³.
- 3) Entre els valencians que mantenen un *habitus* lingüístic de *subvaloració* hi ha una especial presència de valencians amb pares també valencians, amb el valencià com a llengua materna, que a més l'usen en les seues relacions primàries, nascuts abans de 1947, dones, residents a la província de Castelló, a municipis de menys de 50.000 habitants, amb estudis primaris, pensionistes o mestresses de casa, empresaris o autònoms, ocupant llocs de responsabilitat a l'empresa, i al sector primari i al comerç.
- 4) Per la seua banda, entre els valencians amb un *habitus* d'*idealització* trobem una especial concentració de fills de parella mixta o valencians de primera generació, que tenen el castellà com a llengua materna, i no usen el valencià en les relacions primàries, nascuts després de 1947, residents a la província de València, a municipis amb més de 50.000, amb estudis secundaris o universitaris, aturats o estudiants, treballadors del sector públic, ocupant llocs intermedis a l'estructura de l'empresa, i al sector industrial o a l'ensenyament.

Si en l'anterior apartat he assenyalat la proximitat, en termes de capital lingüístic, entre les posicions pròpies dels *habitus lleial* i *usuari subvalorador*, en aquest confirmem que aquesta proximitat lingüística es correspon també amb la ressenyada per altres variables socials, com ara el tamany urbà dels seus hàbitats, relacionat amb aquest, la seua relació amb el sector agrícola, però també amb el comerç i l'ensenyament, així com la seua posició al sistema productiu. Tanmateix, es distancien pel que fa a les generacions de procedència, als estudis i a la relació amb l'activitat, precisament aquelles característiques en què els *lleials* són més pròxims als *idealitzadors*. Siga com siga, si atenem la combinació de capitals lingüístics i altres formes socials, crec que és evident que la parella més pròxima és l'establerta per *lleials* i *usuaris subvaloradors*.

Pel que fa a la relació amb els capitals lingüístics, el primer aspecte que he d'assenyalar és el fet que variables com ara la situació laboral, l'ocupació, el sector econòmic o la ideologia, no tenen una incidència significativa en la distribució dels capitals lingüístics (valencià-

23. Crec que és bastant evident que la distància lingüística que separa l'*habitus* de *lleial* i el d'*assimilat* és acompanyada per una important distància social.

castellà, vull recordar). Les variables socials més significatives a l'hora d'estructurar socialment aquests capitals lingüístics són les arrellegades al Quadre 4²⁴.

Quadre 4: Principals variables estructuradores dels capitals lingüístics

C. Valoriatiu	C. Competencial	C. Instrumental
Origen terr. Família	Nivell d'estudis	Tamany hàbitat
	Origen terr. Família	Origen terr. Família
	Edat	Ll. Competencial
	Origen terr. Individu	Edat

Segons l'ordre establert pel model A, tenim que el capital valoratiu és una funció que depèn quasi exclusivament de l'origen territorial de la família de l'entrevistat, és a dir, si la família prové de territoris castellanoparlants o valencianoparlants. Evidentment, en el primer cas, el capital valoratiu del valencià, el seu "preu", és molt menor.

En segon lloc, el capital competencial és una funció que depèn fonamentalment del nivell d'estudis de l'entrevistat, de l'origen territorial de la família, de l'edat de l'entrevistat (o generació) i de l'origen territorial del propi individu. Així, a més estudis acabats major capital competencial, a major edat menor valor d'aquesta mena de capital lingüístic, i amb l'origen en un territori valencianoparlant, tant de la família com de l'entrevistat, augmenta el valor del capital competencial del valencià.

I, finalment, el capital instrumental s'estructura en funció del tamany urbà de l'hàbitat, l'edat i l'origen territorial de la família. En aquest cas, l'edat manté una relació inversa a la mantinguda amb el capital competencial, segons la qual a major edat major capital instrumental. El tamany de l'hàbitat presenta una relació negativa amb el capital lingüístic instrumental, és a dir, quan major és el tamany de la ciutat, menor el capital lingüístic valencià circulant²⁵. Tanmateix, un origen familiar valencianoparlant exerceix un efecte positiu sobre aquesta mena de capital. Finalment, només cap assenyalar que, efectivament, hi ha una relació positiva entre el capital competencial i el capital instrumental, de manera tal que, si augmentem el primer, el segon es veu beneficiat.

Per altra banda, en la seua tendència, un aspecte que vull destacar és el reforçament dels lligams estructurals que es produeix entre 1992 i 1995. De fet, només trobem una afebliment destacable amb el capital competencial, en el seu paper de variable explicativa dels altres capitals lingüístics. Ara bé, en comptes de pensar que açò indica que les competències són poc importants, ens ha de fer reflexionar sobre el fet que l'increment d'aquesta forma de capital està acomplint el seu paper (de capital fix), de forma tal que cada vegada explica menys les diferències en la resta de capitals. El que no significa que, com que els seus lligams estructurals apareixen afeblits, podem obviar l'esforç competencial escolar. Més aviat al contrari

24. Aquests són els resultats obtinguts de l'aplicació d'un model d'equacions estructurals definit a partir d'allò que havien aconseguit a partir de diverses regressions lineals múltiples (Castelló *et alii*, 2001).

25. És aquesta relació negativa la que hi ha al darrere, pense, de la tendència cap un model lingüístic especulatiu al País Valencià, i per això deia adés que una de les possibilitats per evitar-la és el pas del model B al model A en les grans ciutats del territori valencianoparlant. Però, la fractura generacional entre capital competencial i instrumental (relació negativa i positiva, respectivament, amb l'edat) també ens pot servir per explicar l'aparició del submodel especulatiu, en generar un trencament en la transmissió de capitals competencials cap els capitals instrumentals.

aquesta debilitat de la seua capacitat de diferenciació el que ens indica és la seua eficàcia relativa i, per tant, l'interès en el manteniment i reforç en el creixement d'aquesta forma de capital. També indicaria, però, la pertinència, ja el 1995, de fer passar les ciutats del model de creació d'un mercat (model B) al model d'ampliació d'aquest mercat (model A).

Pel que fa a les variables estructuradores de caire territorial hem d'indicar que el fet de nàixer a territori valencianoparlant n'augmenta el paper estructurador respecte als capitals competencial i instrumental, mentre que l'origen territorial de la família ho fa sobre el capital valoratiu. Per contra, tenim que la relació negativa entre el tamany de l'hàbitat i el capital instrumental també augmenta, de manera que el procés urbanitzador que experimenta la societat valenciana genera uns efectes estructuradors dels capitals lingüístics que juguen, de forma creixent, en contra de la recuperació del valencià, si no s'hi posa remei. Aquests increments ens apunten que l'estructura de capitals lingüístics depèn, cada vegada més, de variables associades a la identitat territorial.

En qualsevol cas, hem detectat un procés de progressiva simplificació de les relacions socials que ens ajuden a entendre la diversitat de capitals i *habitus* lingüístics. El que pot significar que estan configurant-se dues comunitats lingüístiques amb estructures socials cada vegada més similars. He d'afegir que aquesta simplificació també sembla seguir una tendència cap a l'ordenació. És a dir, tal com es reflectia al darrer quadre, les principals variables explicatives dels capitals lingüístics tendeixen a concentrar-se en les relatives a l'origen territorial, l'edat, l'hàbitat i els estudis, bàsicament. Però, a més a més, mentre les variables relatives al territori centren els seus efectes sobre el capital instrumental, les relatives als estudis i l'edat ho fan sobre el capital competencial. De manera tal, que l'esquema de simplificació vindria a dir-nos que són les variables territorials (l'espai) les que regulen els capitals instrumentals, és a dir, la circulació dels capitals lingüístics, mentre que les variables temporals (el temps) regulen els capitals competencials, és a dir, els estoques de capital fix de la llengua.

Per a acabar només destacar que, encara que l'aplicació que acabe de fer és una primera aproximació, subjecta a crítica i manifestament millorable, crec que resta palès el potencial productiu d'un enfocament com el que he emprat en l'anàlisi. Evidentment el refinament dels conceptes i una operativització més elaborada, així com una informació obtinguda de manera més ajustada al plantejament teòric utilitzat, implicaria un augment significatiu de la seua productivitat.

Em sembla evident que algunes línies d'actuació política al País Valencià són errades a la vista d'aquests resultats. En primer lloc, les polítiques estrictament lingüístiques implementades pels successius governs de la Generalitat Valenciana²⁶ se'ns presenten del tot insuficients, en tant que generen una situació d'especulació lingüística que limita de forma significativa la

26. Dissortadament, com deia al principi, no tenim dades més recents, però els resultats ja ens indiquen que l'últim període de govern socialista a la Generalitat Valenciana podia haver iniciat un canvi que mai no arribà. Amb tot, l'absència de dades no ens impedeix pensar que, amb el govern popular, la política lingüística no ha millorat, encara que no ha canviat molt dràsticament. És cert, però, que algunes de les seues mesures han estat políticament molt cridaneres i algunes d'elles poden tindre un efecte negatiu important. Estic pensant bàsicament, no tant en el decret sobre el currículum de literatura (que pense que té més efectes sobre el camp de la política que no sobre el de la llengua), com en la deshomologació de titulacions que sí que introdueix un canvi rellevant en la "taxa de beneficis" del capital lingüístic valencià.

presència d'*habitus* lingüístics *lleials* al valencià, tot promocionant la dels *habitus idealitzadors*. En eixe sentit, la política lingüística als principals centres urbans del país seria un objectiu prioritari, per al qual els mitjans de comunicació de masses són una eina de primera magnitud.

En segon lloc, però, també considere un error prioritzar la proximitat entre els *habitus lleial* i *idealitzador*, que practiquen alguns sectors del moviment cívic a favor del valencià al País Valencià, ja que com hem vist aquesta proximitat es fonamenta en una raó teòrica gens pràctica. De fet, estar d'acord en la valoració del capital lingüístic català no garanteix la seua circulació. Així, la prioritat més pràctica per la circulació d'aquest capital lingüístic seria potenciar la proximitat entre *lleials* i *usuaris subvaloradors*, més compromesos amb el capital instrumental, circulant²⁷.

I finalment, el territori se'ns presenta com la variable d'estructuració més determinant tant pel que fa al capital valoratiu com a l'instrumental. Per tant, no es pot confiar la política de valorització del capital lingüístic a l'estricta política lingüística: una pèssima política territorial pot malbaratar tots els esforços realitzats en la política lingüística. És més, és més fàcil acabar amb l'especulació lingüística si primer acabem amb l'especulació en la definició nacional de la realitat, que no a la inversa.

27. En aquest sentit, el treball lingüístic desenvolupat per Abelard Saragossà a *El valencià del futur* em sembla molt valuós en la línia d'acostament positiva quant a capitals instrumentals que comentem.

BIBLIOGRAFIA

- ARIÑO, A. (1997): *Sociología de la Cultura*. Barcelona: Ariel.
- BOURDIEU, P. (1979): *La distinción. Criterio y bases sociales del gusto*. Buenos Aires: Taurus.
- (1985): *¿Que significa hablar?* Madrid: Akal.
- BOURDIEU, P. i WACQUANT, L. (1994): *Per una sociologia reflexiva*. Barcelona: Herder.
- CASTELLÓ, R. (2001): "Nacionalismes i actituds lingüístiques al País Valencià", en T. Mollà (ed.), *Ideologia i conflicte lingüístic*. Alzira: Bromera.
- CASTELLÓ, R.; CISCAR, L.; GONZÁLEZ, D. i PÉREZ, P. (2000): *Lleialtats i actituds lingüístiques en entorns urbans. Elx, Castelló i Alacant*. Conselleria de Cultura, Educació i Ciència de la Generalitat Valenciana (inèdit).
- (2001): *Lleialtats i actituds lingüístiques en l'estructura social valenciana (1992-95)*. Conselleria de Cultura, Educació i Ciència de la Generalitat Valenciana (inèdit).
- HERNÁNDEZ DOBÓN, F. J. (2000): "Sociologia de la llengua", en R. L. Ninyoles (ed.), *La societat valenciana. Estructura social i institucional*. Bromera: Alzira.
- NINYOLES, R. L. (1969): *Conflicte lingüístic valencià*. València: Tres i Quatre.
- (1971): *Idioma i prejudici*. València: Tres i Quatre.
- (1975): *Estructura social i política lingüística*. Alzira: Bromera.
- (2001): "Conflicte lingüístic i ideologia", en T. Mollà (ed.), *Ideologia i conflicte lingüístic*. Alzira: Bromera.
- LUHMANN, N. (1984): *Sistemas sociales. Lineamientos para una teoría general*. Barcelona: Anthropos.
- (1990): *La ciencia de la sociedad*. Barcelona: Anthropos.
- XAMBÓ, R. (2001): *Comunicació, política i societat. El cas valencià*. València. Tres i Quatre.